

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Бондар В.П.,
*ад'юнкт науково-організаційного відділу
Військового інституту,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-9415-5024*

Бондар В.П. Правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

З'ясовано, що інструментальна теорія права стала базовою для подальшого розвитку концепцій правових засобів стосовно різних видів суспільних відносин. Цінність означеної категорії правових інструментів полягає в тому, що їх сукупність утворює механізми правового регулювання, за допомогою яких втілюється закріплена у правових актах мета, а також здійснюється періодичний правовий моніторинг з метою визначення слабких місць у правовому регулюванні.

Обґрунтовано, що сфера взаємодії має комплексний синтетичний характер, оскільки в ній поєднуються правові, комунікативні та інформаційні складові. Взаємодія як напрям діяльності охоплює здійснення сумісної роботи різних за своєю правовою природою суб'єктів, їх інформування одне одного про важливі аспекти якоїсь проблеми, вирішення якої знаходиться в їх спільній сфері інтересів. Взаємодія включає сферу планування, що дозволяє використовувати потенційні можливості кожного суб'єкта для досягнення їх спільних цілей. Наголошено на плідному використанні можливостей взаємодії для зміцнення системи контролю.

Акцентовано увагу на тому, що взаємодія між підрозділами цивільно-військового співробітництва і волонтерськими організаціями, з одного боку, характеризується особливостями, притаманними взаємодії в її загальному розумінні. Такій взаємодії притаманні певні особливості. По-перше, відмінним є правовий статус партнерів у вказаному виді взаємодії: якщо підрозділи цивільно-військового співробітництва є елементом Збройних Сил України, очолюються військовими посадовими особами з притаманними останнім компетенцією та повноваженнями, то волонтерські організації є елементом громадянського суспільства, а діяльність в них здійснюється на добровільній основі. По-друге, відносинам, які складаються в системі управління підрозділами цивільно-військового співробітництва, притаманний ієрархічний характер, натомість волонтерські організації звичайно використовують широкий спектр демократичних методів управління.

Виокремлено властивості, відрізняють правові засоби цивільно-військової взаємодії від інших явищ правової реальності. Зроблено висновок, що правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями – це правові інструменти, за допомогою яких суб'єкти взаємодії досягають своїх спільних цілей. За видами такі правові засоби можна розділити на універсальні, притаманні всім правовідносинам, в які вступають підрозділи цивільно-військового співробітництва та волонтерські організації, а також спеціальні, для яких характерною є наявність дискреційних елементів під час реалізації вказаними суб'єктами своєї правосуб'єктності.

Ключові слова: взаємодія, співробітництво, цивільно-військова взаємодія, цивільно-військове співробітництво, волонтерські організації, Збройні Сили України, правові засоби.

Bondar V.P. Legal means of civil-military cooperation between the Armed Forces of Ukraine and volunteer organizations.

The article shows that the instrumental theory of law has become the basis for further development of the concepts of legal means in relation to various types of social relations. The value of this category of legal instruments lies in the fact that their combination forms the mechanisms of legal regulation by which the purpose enshrined in legal acts is realized, and also periodic legal monitoring is carried out with a view to identifying weaknesses in legal regulation.

The author substantiates that the area of interaction has a complex synthetic nature, since it combines legal, communication and information components. Interaction as an area of activity covers the joint work of entities which are different in their legal nature, and their informing each other about important aspects of a problem which is in their common area of interest. Interaction includes planning, which allows to use the potential capabilities of each entity to achieve their common goals. The author emphasizes the fruitful use of interaction opportunities to strengthen the control system.

The author emphasizes that the interaction between civil-military cooperation units and volunteer organizations, on the one hand, is characterized by the features inherent in interaction in its general sense. This interaction has certain peculiarities. First, the legal status of partners in this type of interaction is different: while civil-military cooperation units are an element of the Armed Forces of Ukraine, headed by military officials with inherent competence and authority, volunteer organizations are an element of civil society, and their activities are carried out on a voluntary basis. Secondly, the relations that develop in the system of management of civil-military cooperation units are hierarchical in nature, while volunteer organizations usually use a wide range of democratic management methods.

The author identifies the properties which distinguish legal means of civil-military cooperation from other phenomena of legal reality. It is concluded that legal means of civil-military cooperation between the Armed Forces of Ukraine and volunteer organizations are legal instruments by which the subjects of cooperation achieve their common goals. By type, such legal means can be divided into universal ones, which are inherent in all legal relations into which civil-military cooperation units and volunteer organizations enter, and special ones, which are characterized by the presence of discretionary elements in the course of exercising their legal personality by these subjects.

Key words: interaction, cooperation, civil-military interaction, civil-military cooperation, volunteer organizations, the Armed Forces of Ukraine, legal means.

Постановка проблеми. Розвиток системи цивільно-військової взаємодії в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації потребує удосконалення нормативно-правової бази цієї діяльності, яка ще не відповідає складності та важливості проблем, які вирішуються під вказаної взаємодії. На жаль, і законодавство, яке регулює діяльність підрозділів цивільно-військового співробітництва, і правові акти, якими регламентовано засади волонтерської діяльності, мають численні вади і прогалини, які гальмують ефективність взаємодії між ними. У той же час, слід відзначити, що після лютого 2022 року інтенсивність співробітництва між армією та інститутами громадянського суспільства значним чином підвищилася, що, у свою чергу, сприяло виникненню нових сфер сумісної діяльності, які, у свою чергу, потребують правового врегулювання. Особливої уваги при цьому потребують правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, які є практичними інструментами, що дозволяють досягати цілей правового регулювання. Вказані фактори обумовлюють актуальність теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика, пов'язана із взаємодією між підрозділами цивільно-військового співробітництва та волонтерськими організаціями розглядалися у роботах фахівців у галузі правових, військових, філософських наук, а також представників науки державного управління. О. Ноздрачов визначив, що початок широкомасштабної збройної агресії російської федерації сприяв трансформації форм цивільно-військового співробітництва. Вчений вказує, що концептуальні підходи, вироблені в межах НАТО, розуміли цивільно-військове співробітництво як діяльність на території інших держав, які потерпають від збройних конфліктів. Україна була першою країною, яка розпочала проєкт цивільно-військового співробітництва на власній території. Цінність отриманих при цьому організаційно-управлінських та військово-тактичних напрацювань підтверджується тим, що представники Північноатлантичного Альянсу з різних країн прискіпливо збирають, узагальнюють та аналізують досвід цивільно-військового

співробітництва в Україні. Разом з тим, початок у 2022 році збройного конфлікту високої інтенсивності сприяв значній консолідації українського суспільства, що, у свою чергу, змінило вектори цивільно-військового співробітництва [1]. Разом з тим, увага науковця концентрується переважно на питаннях участі підрозділів цивільно-військового співробітництва у роботі у сфері підготовки до військової служби, розглядаючи їх в контексті вирішення інших дослідницьких завдань.

І. Коропатнік у своїх роботах охарактеризував адміністративно-правовий статус інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України, особливостями якого є: усічений порівняно із загальним правовим статусом інститутів громадянського суспільства характер, що обумовлено існуванням низки обмежень, пов'язаних з функціонуванням Збройних Сил України; відсутність системності у правовому закріпленні компетенції, гарантій і відповідальності окремих інститутів громадянського суспільства, що призводить до надмірної правової регламентації одних (засобів масової інформації та релігійних організацій) і прогалин у правовому забезпеченні діяльності інших (волонтерських, благодійних організацій та ін.) [2]. Однак ці положення стосуються переважно періоду до повномасштабної збройної агресії російської федерації.

А. Куруч, досліджуючи питання цивільно-військового співробітництва, визначає, що останнє включає в себе цілий спектр задач та функцій. Одним із яких є взаємодія із громадським сектором. У сучасних реаліях України можливо налагодити дієвий механізм цивільно-військової взаємодії – долучаючи до цього громадські організації. Така взаємодія має розпочинатися саме у вищих військових навчальних закладах, привчаючи майбутніх офіцерів до активного контакту з цивільним сектором. Саме проведені спільні заходи допоможуть сформувати певні компетентності, які стануть у нагоді в майбутній професійній діяльності. Спільні заходи зможуть виконати ряд завдань у цивільно-військовій взаємодії: це може бути сприянням поліпшенню та вдосконаленню процесу обміну інформацією між громадянським суспільством та владою; формування у суспільстві позитивного образу військовослужбовця; подолання гендерних стереотипів у суспільстві; формування навичок співпраці з виконавчими органами ради, інститутами громадянського суспільства, іншими недержавними організаціями для виконання поставлених цілей і завдань [3]. Увага автора присвячена переважно взаємодії, один із суб'єктів якої є вищим військовим навчальним закладом, що залишає недослідженими ще багато питань відносно сутності цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Отже, властивості правових засобів, які використовуються в процесі цивільно-військової взаємодії, потребують окремого розгляду, що обумовлює спрямованість наукового пошуку.

Мета статті – визначити поняття та особливості правових засобів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільно-військове співробітництво уявляє собою системну, планомірну діяльність Збройних Сил України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів. У свою чергу, цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур цивільно-військового співробітництва, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань [4].

Цивільно-військова взаємодія виступає важливим фактором забезпечення доброчесності системи військового управління, підвищення ефективності функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань, урахування позиції громадськості під час прийняття рішень, пов'язаних з діяльністю сектору безпеки і оборони. Правовий режим воєнного стану обумовив посилення військової складової системи управління державою. Наслідки введення вказаного правового режиму обумовили зміст та спрямованість співпраці між цивільним та військовим компонентом.

Як справедливо зауважує І. Коропатнік, дослідження особливостей адміністративно-правового статусу інститутів громадянського суспільства – суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України свідчить, що права та обов'язки останніх, гарантії їх реалізації, заходи контролю та від-

повідальність у цій сфері, на цей час мають своє нормативне закріплення лише стосовно релігійних організацій та засобів масової інформації. Разом з тим, обсяг більш широких прав та повноважень, а також гарантій їх реалізації, закономірно викликає більш регламентований з боку держави обсяг обов'язків та покладеної відповідальності. Крім того, роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки викликає з боку держави значне навантаження у вигляді чисельних нормативно-правових актів, що регламентують їх діяльність в цілому. При цьому ретельне адміністративно-правове регулювання взаємовідносин засобів масової інформації та Збройних Сил України є обґрунтованим, у зв'язку зі специфічною роллю останніх у державі і суспільстві. А безпосередньо у цей час, з урахуванням наявності збройного конфлікту на сході України, це взагалі життєво необхідно для збереження цілісності та незалежності нашої держави. Таким чином, надмірна регламентація взаємовідносин державних органів і інститутів громадянського суспільства призводить до втрати ініціативи з боку громадян, нівелює сам принцип їх вільного й самостійного утворення колективних організацій та діяльності. Разом з тим, у сфері взаємодії цих інститутів зі Збройними Силами України, правове регулювання відносин між ними, нормативно-правове закріплення положень щодо контролю та відповідальності, стає діючими юридичними гарантіями реалізації прав і обов'язків в першу чергу саме інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії [2, с. 178].

Основні особливості цивільно-військової взаємодії нині включають: а) масштабний характер взаємодії, що передбачає охоплення майже всіх соціальних груп та їх залучення до процесів надання матеріальної, інтелектуальної, методологічної, психологічної та іншої допомоги військовим формуванням; б) наділення суб'єктів військово-правових відносин додатковими повноваженнями відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану; в) особливий характер обміну інформації, що передбачає нерозголошення деяких відомостей та даних цивільним партнерам по взаємодії; г) активізація громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням у додержанні добросовісності.

Розглянемо тепер правові засоби, які притаманні досліджуваному виду взаємодії. Питання щодо сутності та видів правових засобів традиційно привертає увагу вчених різних галузей права. Залежно від завдань, що вирішуються у правовому регулюванні, правові засоби поділяють на наступні групи: 1) загальні правові засоби, які вирішують універсальні завдання правового регулювання на всіх його етапах. За своєю сутністю вони виконують роль основних елементів механізму правового регулювання в цілому; 2) спеціальні правові засоби можуть бути розподілені на два підвиди: – правові засоби, які виконують особливі соціальні завдання в сфері правового регулювання. Вони складають специфічний блок однорідних за своїм характером правових засобів, які утворюють різноманітні правові режими – правові режими реалізації різних форм власності, правові режими праці, правові режими землекористування тощо; – правові засоби на рівні виконання конкретного, окремого завдання. Це специфічні установлення та форми операційного порядку, які використовуються у правовій діяльності державних органів, громадських об'єднань, окремих громадян – скарга, акт, завдаток тощо [5, с. 43].

Теорія адміністративно-правових засобів базується на інструментальній теорії права, в якій останні розуміється перш за все як інструмент, за допомогою якого держава та суспільства досягають своїх цілей у різних сферах суспільних відносин. Інструментальна теорія права стала базовою для подальшого розвитку концепцій правових засобів стосовно різних видів суспільних відносин. Цінність означеної категорії правових інструментів полягає в тому, що їх сукупність утворює механізми правового регулювання, за допомогою яких втілюється закріплена у правових актах мета, а також здійснюється періодичний правовий моніторинг з метою визначення слабких місць у правовому регулюванні. Тому дослідження сутності та системи правових засобів є умовою з'ясування особливостей суспільних відносин залежно від обраної дослідником сфери.

Сфера взаємодії має комплексний синтетичний характер, оскільки в ній поєднуються правові, комунікативні та інформаційні складові. Взаємодія як напрям діяльності охоплює здійснення сумісної роботи різних за своєю правовою природою суб'єктів, їх інформування одне одного про важливі аспекти якоїсь проблеми, вирішення якої знаходиться в їх спільній сфері інтересів. Взаємодія охоплює сферу планування, що дозволяє використовувати потенційні можливості кожного суб'єкта для досягнення їх спільних цілей. Також слід сказати про плідне використання можливостей взаємодії для зміцнення системи контролю, який, залежно від виду суб'єктів, може поставати як державний, муніципальний, зовнішній, внутрішній, громадський тощо.

Взаємодія між підрозділами цивільно-військового співробітництва і волонтерськими організаціями, з одного боку, характеризується особливостями, притаманними взаємодії в її загальному розумінні. З іншого боку, такій взаємодії притаманні певні особливості, до яких слід віднести наступні. По-перше, відмінним є правовий статус партнерів у вказаному виду взаємодії: якщо підрозділи цивільно-військового співробітництва є елементом Збройних Сил України, очолюються військовими посадовими особами з притаманними останнім компетенцією та повноваженнями, то волонтерські організації є елементом громадянського суспільства, а діяльність в них здійснюється на добровільній основі. По-друге, відносинам, які складаються в системі управління підрозділами цивільно-військового співробітництва, притаманний ієрархічний характер, натомість волонтерські організації звичайно використовують широкий спектр демократичних методів управління.

Серед властивостей, які відрізняють правові засоби цивільно-військової взаємодії від інших явищ правової реальності, слід назвати наступні. По-перше, правові засоби є способом досягнення цілі правового регулювання, що знаходиться втілення у законодавчих або підзаконних нормативно-правових актах. По-друге, правові засоби впливають на поведінку суб'єктів правовідносин, які утримуються від певних дій або, навпаки, здійснюють такі дії обов'язковому порядку. По-третє, за допомогою правових засобів утворюються межі правомірної поведінки суб'єктів правовідносин, і, відповідно, правомірна поведінка відмежовується від деліктної.

Висновки. Правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями – це правові інструменти, за допомогою яких суб'єкти взаємодії досягають своїх спільних цілей. За видами такі правові засоби можна розділити на універсальні, притаманні всім правовідносинам, в які вступають підрозділи цивільно-військового співробітництва та волонтерські організації; а також спеціальні, для яких характерною є наявність дискреційних елементів під час реалізації вказаними суб'єктами своєї правосуб'єктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРПЕЛ:

1. Ноздрачов О.О. Правові засади цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 272–274.
2. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: *монографія*. Київ «МП Леся», 2016. 412 с.
3. Куруч А.В. Цивільно-військове співробітництво: алгоритм ефективної взаємодії громадських організацій та вищих військових навчальних закладів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2022. № 74. С. 25–31.
4. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво: затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua> (дата звернення 26.11.2024).
5. Павлюков І.І. Правові засоби: поняття, види, функції та взаємодія в процесі регулювання суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 71. Ч. 1. С. 41–46.